

1995

FORSKNING OM TECKENSPRÅK

XIX

Brita Bergman

MANUELL OCH ICKEMANUELL NEGATION I SVENSKA TECKENSPRÅKET

Stockholms universitet
Institutionen för lingvistik

Redaktörer: Inger Ahlgren
Brita Bergman

MANUELL OCH ICKEMANUELL NEGATION I SVENSKA TECKENSPRÅKET *)

*) Föredrag vid den fjärde europeiska kongressen om teckenspråksforskning, München 1994. Engelsk version publicerad i Bos & Schermer (red.) 1995: Sign Language Research 1994.

Inledning

I studier av tecknade språk görs ofta en distinktion mellan manuellt och icke-manuellt uttryckt negation. En huvudskakning, dvs. en vridande sidledsrörelse av huvudet, har visat sig ha en negerande funktion i många teckenspråk, t.ex. i det amerikanska teckenspråket (Liddell 1980, Baker & Cokely 1980), brittiska teckenspråket (Lawson 1983), svenska teckenspråket (Bergman 1984), brasilianska teckenspråket (Brito 1990), chilenska teckenspråket (Pilleux, 1991), nederländska teckenspråket (Coerts 1992), argentinska teckenspråket (Veinberg 1993), och "International Sign" (Webb & Supalla 1994). Särskilt har den negerande huvudrörelsens formella räckvidd studerats, dvs. dess utsträckning i förhållande till de manuellt producerade tecknen (se t.ex. Coerts 1992, Veinberg & Wilbur 1990).

Förutom den negerande huvudskakningen har man också funnit "negativa" ansiktsuttryck i negerade yttranden. Dessa kännetecknas av drag som avsmalnade ögon, nerdragna mungipor, uppdragen underläpp, uppdragen överläpp (amerikanska teckenspråket: Liddell 1980; brittiska teckenspråket: Lawson 1983) och rynkad panna, sammandragna ögonbryn, rynkad näsa (och/eller uppdragen överläpp) (amerikanska teckenspråket: Baker & Cokely 1980)).

I litteraturen om negation i tecknade språk beskrivs också användningen av manuellt producerade, lexikala negerande tecken bland vilka finns negativa partiklar ('inte'); inherent negativa kvantifikatorer och adverb ('ingen', 'ingenting'; 'aldrig') och inherent negativa verb ('inte veta', 'säga nej' och 'inte vilja') (se t.ex. Baker & Cokely 1980 och Veinberg 1993).

Den här studien av negation i svenska teckenspråket¹⁾ fokuserar på standardnegation, dvs. den typ av negation som kan förekomma i de minsta, mest grundläggande satserna ("*that type of negation that can apply to the most minimal and basic sentences*" (Payne 1985:198; se även Dahl 1993)). I likhet med andra teckenspråk har svenska teckenspråket förutom de manuellt producerade, negerande

---

1) Ett varmt tack till Thomas Björkstrand som varit huvudinformat. Tack också till mina kollegor på avdelningen för teckenspråk för deras beredvillighet att diskutera dessa data med mig.

tecknen, också ickemanuellt uttryckt negation i form av huvudrörelser och ansiktsuttryck. ²⁾ Följande sats är ett exempel på "maximalt" uttryckt negation:

(1)

a-neg
h-neg
PEK-fv INTE MEDLEM

Nej, han är inte medlem.

(1) har dels det manuella negerande tecknet, INTE, dels två ickemanuellt uttryckta negationsmarkörer: huvudskakningen, h-neg, och ett "negativt" ansiktsuttryck, a-neg. De ickemanuella markörerna är samtidigt med yttrandets manuella tecken, ofta börjar de före första tecknet och fortsätter efter det sista. I det följande beskrivs tre olika manuella negationstecken och deras position i satsen, användningen av h-neg, samt a-negs form och funktion. Till sist några observationer av negation in sammansatta satser.

Manuell negation

INTE

De enmorfemiga tecknen INTE, FUT-NEG och PERF-NEG är manuella negations-tecken som används för satsnegation i svenska teckenspråket. (Det tvåmorfemiga, negerande FINNS+INTE, ingår inte i den här studien). Tecknet INTE, som är den manuella standardnegationen, är ett symmetriskt tvåhandstecken (som också kan utföras med bara en hand) där de lätt korsade flata händerna (handflatan upp, fingrarna fram) förs utåt varsin sida. Beskrivningen av INTE som ett manuellt producerat tecken är inte helt korrekt, eftersom INTE i likhet med många andra tecken, också har en oralt producerad komponent. Den orala komponenten i INTE har sitt ursprung i svenskans negativa partikel "inte". Följande exempel illustrerar tecknets position i satsen:

(2)

h-neg
PEK-c VETA INTE

Vi vet inte.

---

²⁾ Data i den här studien omfattar dels eliciterade satser, av vilka flertalet är översättningar från skriven svenska, dels exempel från olika typer av teckenspråkstext: monologer (berättelser och beskrivande text), dialoger och undervisningsmaterial.

Transkriptionskonventionerna beskrivs på sid. 17.

(3) _____ h-neg
PEK-c SE INTE PEK-c TOLK PEK-c

Jag ser inte tolken.

(4) _____ t   _____ h-neg
G-U-N-D-E / HITTA INTE POSS-fh SKIDOR

Gunde hittade inte sina skidor.

(5) _____ t _____ h-neg
MEN PEK-nerx2 / LÄNDER I EUROPA KLARAR INTE

Men de europeiska länderna har inte lyckats på det här området.

Den grundläggande ordföljden i svenska teckenspråket har beskrivits som S V O (Bergman & Wallin, 1985). I satser med pronominellt subjekt (Sp) förekommer också ordföljden V O Sp ofta. Som framgår av exemplen ovan följer den negerande partikeln INTE efter verbet: S V Neg O.

I motsats till satserna (2) - (5), saknar följande satser verb:

(6) _____ h-neg
PEK-c INTE RIK

Jag är inte rik.

(7) _____ h-neg
MORMOR / INTE FARLIG

Mormor sa: "Det är inte farligt."

Tecknen RIK och FARLIG är adjektiv som här fungerar som predikat. INTES position i en sats med adjektiviskt predikat är framför predikatet: S Neg adjPred. Samma mönster återfinns i satser där predikatet utgörs av en nominalfras, som i (1) som återges nedan:

(1) _____ a-neg
_____ h-neg
PEK-fv INTE MEDLEM

Nej, han är inte medlem.

De exempel på INTE:s användning som ges ovan tyder på att INTE står efter verbala predikat, men föregår icke-verbala predikat. Följande exempel visar emellertid att den beskrivningen måste modifieras något. Det tecken som här skrivs GODKÄNNA (TÄNK/VID) kan användas både transitivt, i betydelsen 'hålla med', 'vara överens', 'godkänna', 'acceptera', och intransitivt i betydelsen 'godkänd':

(8)

t	nick
K-A-L-L-E /	GODKÄNNA

Kalle är godkänd. Kalle höll med (*el.* accepterade det).

Som framgår av de två översättningarna av (8) kan en affirmativ sats med GODKÄNNA vara flertydig, men om satsen negeras med INTE får vi två entydiga satser:

(9)

t	h-neg
K-A-L-L-E /	INTE GODKÄNNA

Kalle är/blev inte godkänd.

(10)

t	h-neg
K-A-L-L-E /	GODKÄNNA INTE

Kalle höll inte med (*eller* accepterade det inte).

Vi ser här att INTE föregår det intransitiva, stativa GODKÄNNA (9), men följer det transitiva GODKÄNNA (10). Semantiskt liknar intransitiva, stativa GODKÄNNA ('godkänd') ett adjektiv, men eftersom det bara förekommer i predikatposition, och inte kan stå attributivt, är det ett verb. När det gäller negationens position, liknar det intransitiva GODKÄNNA också ett adjektiv, genom att det föregås av INTE. Så med undantag av några intransitiva, stativa verb, står INTE efter verbala predikat, men föregår ickeverbala predikat.

I negerade satser med hjälpverb är ordföljden S hjV Neg V, dvs. INTE står efter hjälpverbet (tecknet som skrivits PI (efter den munrörelse det har) är en kopula):

(11)

t	h-neg
S-V-E-N /	KAN INTE SIMMA

Sven kan inte simma.

(12)

	a-neg
	h-neg
	PI INTE SJUK PEK-fv

Nej, han är inte sjuk.

Som kommer att visas i avsnittet "Ickemanuell negation" har inte alla negerade satser manuell uttryckt negation. I negerade satser med hjälpverb är däremot INTE obligatoriskt, vilket gör att (13) oacceptabel:

(13)

	t		h-neg
	* S-V-E-N /		KAN SIMMA

Även om KAN och INTE är två klart åtskilda teckenformer i yttrandet som transkriberas i (11), så har KAN och andra hjälpverb också negerade, två-morfemiga former, i vilka det negerande morfemet (sannolikt en starkt reducerad form av INTE) fogats till hjälp verbet (KAN+NEG, BEHÖVA+NEG). I sådana former har ordningsföljden hjV Neg (V) bibehållits, eftersom det negerande morfemet står efter hjälpverbsmorfemt (hjV+Neg). Det faktum att INTE är obligatoriskt i satser med hjälpverb kan vara orsaken till att hjälpverben har utvecklat morfologiskt negerade former.

FUT-NEG

Den manuella komponenten i tecknet som skrivs FUT-NEG liknar INTE, den huvudsakliga skillnaden är att händerna hålls med handflatorna nedåt. Precis som INTE kan FUT-NEG utföras med bara en hand. I själva verket kan enhandsformen vara grundformen, eftersom tvåhandsformen ofta tolkas som en intensifierad form av FUT-NEG. Den orala komponenten i FUT-NEG utgörs av att munnen snabbt slutes från en halvöppen, "e-liknande" position. Följande satser illustrerar FUT-NEGs användning:

(14)

	h-neg
	IMORGON / FUT-NEG JOBBA PEK-c

Jag tänker inte jobba imorgon.

(15)

	t		h-neg
	I ÅR / POSS-c GRANNE PEK-fh.upp /		RESA SEMESTER FUT-NEG

I år ska inte min granne åka på semester.

(16) $\frac{\text{j/n-f}}{\text{PEK-f FRÅGA-f-c}} / \text{VILL FÖLJA MED} / \frac{\text{h-neg}}{\text{PEK-c FUT-NEG PEK-c}}$

Han frågade om jag ville följa med men jag sade att jag inte ville.

(17) LÄRARE SÄGA-TILL-fh-c / MÅSTE PEK-c MEDDELA-fv PEK+plur-fv /
 $\frac{\text{h-neg}}{\text{SKOLA MÅNDAG FUT-NEG}}$

Läraren bad mig tala om för de andra att det inte är några lektioner på måndag.

FUT-NEG har två ommarkerade positioner i satsen: före verbet i hjV-positionen som i (14), och satsfinalt som i (15) och (17). (I (16) används FUT-NEG i ett elliptiskt svar.)

I (14) - (17) förekommer FUT-NEG i satser som refererar till tidpunkter i framtiden. Ett annat gemensamt drag är att satserna uttrycker en referents avsikt (att *inte* utföra en viss handling). FUT-NEG används inte i sater med icke-animata referenter.

Följande exempel med FUT-NEG uttrycker också en agents intention, men tidsreferensen är annorlunda i och med att de inte syftar på specifika tidpunkter utan har en mer generisk betydelse:

(18) $\frac{\text{h-neg}}{\text{PEK-fh ÄTA KÖTT FUT-NEG}}$

Han äter inte kött.

(19) $\frac{\text{h-neg}}{\text{PEK-c TILL FUT-NEG}}$

Jag skulle inte använda (tecknet) TILL.

Enligt några informanter är den primära funktionen hos FUT-NEG att uttrycka avsikt, snarare än framtidsreferens. Den tolkningen stämmer väl överens med Dahl's beskrivning av den tvärspråkliga tempuskategorin (FUT): den typiska användningen av FUT har att göra med handlingar som planeras av satsens agent ("*the most typical uses of FUT involve actions that are planned by the agent of the sentence*" (Dahl 1985:105)). Tecknet FUT-NEG är inte en *tempusmarkör* i den

meningen att det är en fullt grammatikaliserad kategori, eftersom den inte är obligatorisk i de sammanhang där man skulle förvänta sig. Men användningen av FUT-NEG liknar tempuskategorin FUT eftersom, om en sats som uttrycker en agents intention är negerad med en manuell negator, så används FUT-NEG, inte INTE.

PERF-NEG

Förutom en affirmativ perfektmarkör har svenska teckenspråket även en negerad perfektmarkör (Bergman & Dahl 1994). PERF, som i Bergman & Dahl skrivs som HAP på grund av sin orala komponent) står i satsens hjälpverbsposition framför huvud verbet:

(20)

	j/n-f
PERF MÖTA POSS-c BROR	PEK-f

Har du träffat min bror?

I motsats till hjälpverben KAN och BEHÖVA, kan perfektmarkören inte kombineras med INTE, vilket gör följande konstruktion oacceptabel:

(21)

	t
* POSS-c BROR	/ PERF INTE MÖTA PERSON-fh

I stället används den enmorfemiga, inherent negerade perfektmarkören PERF-NEG (i Bergman & Dahl HAP-NOT) där den flata handen, handflatan in, fingrarna åt vänster, förs åt höger framför munnen:

(22)

	t		h-neg
POSS-c BROR	/	PERF-NEG MÖTA	PERSON-fh

Min bror har inte träffat honom.

Som framgår av (22) står också den negativa perfektmarkören PERF-NEG i hjälpverbspositionen, men pronomina subjekt kan förekomma i positionen omedelbart efter hjälp verbet:

(23)

	h-neg
PERF-NEG PEK-c ÖPPNA FÖNSTER	PEK-c

Jag har inte öppnat fönstret.

(efter Bergman & Dahl 1994)

Ickemanuell negation

H-neg

Som redan nämnts, innehåller inte alla negerade satser ett manuellt negations-tecken. I en studie av ickemanuella komponenters funktion som satstypmarkör (Bergman 1984), har jag visat att en sats kan negeras med bara huvudskakningen ("neg"):

(24)

neg
DÖV/STUM DU

Du är inte döv.

(från Bergman 1984)

Där visas också att den negerande huvudrörelsen kan kombineras med andra ickemanuella, grammatiska signaler, t.ex. med ja/nej-frågans höjda ögonbryn och framåtböjda huvud, samt att huvud-skakningen kan användas självständigt (utan samtidiga manuella tecken):

(25)

neg+f
DÖV/STUM DU

Är du inte döv? (ibid.)

(26)

neg, HÖRANDE JAG

Nej, jag är hörande. (ibid.)

Även det här materialet innehåller satser som negeras med enbart huvud-skakningen (här "h-neg"):

(27)

h-neg
PEK-c JOBBA IMORGON

Jag ska inte jobba imorgon.

Definitionen av standardnegationen som "that type of negation that can apply to the most minimal och basic sentences" (Payne 1985:198) förefaller stämma för användningen av h-neg. Payne nämner vädersatser som exempel på sådana enkla, grundläggande satser i vilka standardnegationen kan förväntas användas. Det eliciterade materialet innehåller fem vädersatser av vilka ingen innehåller en manuellt uttryckt negation. Två är markerade med både h-neg och a-neg och tre med enbart h-neg, vilket tyder på att h-neg är standarduttrycket för satsnegation.

Trots att den negerande huvudskakningen ibland är det enda negationsuttrycket i en sats förekommer den normalt tillsammans med ett annat ickemanuellt eller manuellt negationsuttryck. I alla exempel i det föregående med INTE, PERF-INTE, och FUT-INTE, förekommer dessutom h-neg, ett förhållande som också kan tas till stöd för att h-neg är standardnegationen.

H-negs formella räckvidd varierar från hela satsen till bara en eller två konstituenten, men i ja/nej-frågor varar h-neg hela satsen. Exempel (4), (17) och (5, som upprepas nedan) illustrerar att h-negs formella räckvidd kan begränsas till verbet och den manuella negationen:

(5) $\frac{\quad}{\text{MEN PEK-nerx2}} / \text{LÄNDER I EUROPA KLARAR} \frac{\text{h-neg}}{\text{INTE}}$

Men Europas länder klarar inte (att följa med i) den här utvecklingen.

(5) visar också att topikaliserade konstituenten är utanför h-negs formella räckvidd, något som också illustreras av följande exempel:

(28) $\frac{\quad}{\text{POSS-c FRU MÄMMA PAPPA PEK-fh.upp}} / \frac{\text{h-neg}}{\text{KAN INTE TECKNA}}$

Min frus föräldrar kan inte teckna.

I satser med enmorfemiga, inherent negativa verb som VET-INTE utelämnas ofta h-neg:

(29) $\frac{\quad}{\text{POSS-fv MAKE}} / \text{VETA-INTE PEK-fh HA SYSTER}$

Hennes man vet inte att hon har en syster.

Användningen av h-neg i sammansatta satser diskuteras efter avsnittet om ansiktsnegation.

A-neg

Förutom h-neg kan en negerad sats också åtföljas av andra icke-manuella negerande uttryck i form av ansiktsuttryck. Sådana "negativa" ansiktsuttryck förekommer i många, men inte alla, negerade satser. Under ett tidig skede av analysen blev det uppenbart att det inte var tillfredsställande att beskriva ansiktsuttryck som "negativa", särskilt som de "negativa" ansiktsuttrycken inte alltid ser likadana ut. Några drag föreföll vara med i de flesta ansiktsuttrycken,

andra mera sällan; några ansiktsuttryck föreföll beröra hela ansiktet, andra bara munnen.

För att underlätta observationen av ansiktsuttryck användes Facial Action Coding System, FACS (Ekman & Friesen 1975, 1978a, 1978b). FACS är ett anatomiskt grundat kodningssystem för alla visuellt urskiljbara ansiktsrörelser, där varje aktionsenhet (*action unit*), dvs. varje synlig förändring i ansiktet, har ett namn och ett nummer som t.ex. Brow Lowerer (AU 4) och Upper Lip Raiser (AU 5).

Fyra olika aktionsenheter visade sig vara särskilt frekventa i negerade satser: i övre delen av ansiktet rynkad näsa (Nose Wrinkler, AU 9); i nedre delen av ansiktet uppdragen överläpp (Upper Lip Raiser, AU 10), neddragna mungipor (Lip Corner Depressor, AU 15), och uppdragen underläpp (Chin Raiser, AU 17). Huvuddragen i aktionsenheten *Nose Wrinkler* är följande:

- (a) näsan är rynkad, dvs. det syns rynkor längs med näsans sidor och på näsroten
- (b) ögonbrynen är (nästan alltid) sänkta
- (c) ögonens öppningsgrad är förminskad
- (d) kinderna dras upp vilket gör att fåran under nedre ögonlocket rynkas
- (e) fåran som sträcker sig från näsvingarna ner förbi mungiporna fördjupas
- (f) drar upp mitten av överläppen

Alla dessa olika drag som kan identifieras i ansiktet är alltså resultatet av en enda aktionsenhet (som orsakas av att de två närliggande musklerna *Alaeque Nasi* och *Levator Labii Superioris* sammandras).

Upper Lip Raiser resulterar i ett uttryck som liknar det som *Nose Wrinkler* ger (drag c-f ovan). Huvudskillnaden är att några av förändringarna i övre ansiktet (a-b) saknas. *Lip Corner Depressor* drar ner mungiporna och förändrar munnens form så att den blir mer nedåtvinklad och något utdragen. *Chin Raiser* drar upp huden på hakan så att den rynkas något och drar upp underläppen (Ekman & Friesen 1978a).

För enkelhetens skull skrivs i det följande alla ansiktsuttryck som har *Nose Wrinkler* som "a-neg". Negation uttryckt med en eller flera aktionsenheter i nedre delen av ansiktet, dvs. Upper Lip Raiser, Lip Corner Depressor och Chin Raiser skrivs "na-neg".

Ett negativt ansiktsuttryck kan användas tillsammans med en manuell negation och den negerande huvudskakningen:

- (30)
	a-neg
	h-neg
PEK-c INTE GODKÄNNA PEK-c	
- Jag blev inte godkänd.

En sats kan också negeras med huvudskakningen och ett ansiktsuttryck, men utan manuell negation:

- (31)
	kond
	na-neg
	h-neg
ALLA MÅNGA-KOMMA-HIT / PEK-c STÄLLA-IN MÖTE	
- Om inte alla kommer ställer jag in mötet.

- (32)
	a-neg
	h-neg
PEK-fh GIFT	
- Hon är inte gift.

Varken a-neg eller na-neg, förekommer som enda negationsuttryck i en sats. Men om en negerad sats alltid är markerad med huvudskakningen, och i många fall också manuellt, vad är då funktionen hos de negativa ansiktsuttrycken? I det följande begränsas diskussionen till användningen av a-neg, dvs. de ansiktsuttryck som inkluderar den rynkade näsan (*Nose Wrinkler*).

Ett möjligt svar på frågan om a-negs funktion, är att det inte är ett språkligt uttryck för negation, utan uttryck för en negativ känsla. Den rynkade näsan (tillsammans med andra förstärkande aktionsenheter) ingår i det universella ansiktsuttrycket för avsky (Ekman & Friesen 1975). Ansiktsuttryck används självfallet också i teckenspråskommunikation för att uttrycka känslor och attityder, men det finns många fall av a-neg i satser med huvudskakningen som inte kan tolkas som att de uttrycker avsky eller ogillande. - När a-neg förekommer utan h-neg tolkas inte a-neg som negerande, utan snarare som ett uttryck för känsla eller attityd.

Ändå förmedlar a-neg ett intryck av avståndstagande. A-neg förefaller uttrycka en negativ reaktion till ett tidigare (faktiskt eller implicerat) påstående, och betyda något i stil med 'nej, jag håller inte med'. Skillnaden mellan det engelska

"no" och det ryska "njet" karakteriseras av Lyons (1977) på följande sätt: "no" betyder 'det är inte så' och "njet" betyder 'jag avvisar (vad du påstår eller implicerar)' ("no" means 'that is not so'; "njet" means 'I reject (what you assert or imply)'). I svenska teckenspråket har a-neg en betydelse som liknar ryskans "njet".

Beskrivningen av a-neg som en ickemanuell negation med betydelsen 'jag avvisar (vad du påstår eller implicerar)', snarare än t.ex. en ickemanuell motsvarighet till INTE, stöds av det faktum att a-neg typiskt förekommer i dialog. När a-neg förekommer i narrativ monolog är det i rapporterat tal. Dessutom förekommer som väntat a-neg inte i negerade svar till ja/nej-frågor, eftersom en ja/nej-fråga normalt inte gör ett påstående på vilket man kan reagera avvisande.

I motsats till INTE förekommer a-neg ofta initialt i ett yttrande, med eller utan manuellt tecken:

(33)

a-neg	
	h-neg
	KAN INTE KOMMA-HIT LÖRDAG

Nej, jag kan inte komma på lördag.

(34)

a-neg	
h-neg	
	NEJ / POSS-c FRU LÄKARE

Nej, min fru är läkare.

A-neg har inte hittats i satser med höjda ögonbryn och huvudet böjt framåt, med andra ord, a-neg används inte i ja/nej-frågor. Följande två satser illustrerar skillnaden i ickemanuella markörer i en negerad frågesats och en negerad påståendesats:

(35)

	a-neg
	h-neg
PEK-fv	INTE MEDLEM

Han är inte medlem.

(36)

	j/n-f
	h-neg
INTE MEDLEM	PEK-fh

Är inte han medlem?

Genom att använda en negerad fråga som (36) som reaktion på påståendet i (35), visar talaren att han *accepterar* den nya informationen som ges i (35) ('han är inte meddelm'). Därför är negerade ja/nej-frågor inte markerade med a-neg: det skulle innebära en motsägelse att använda ett avvisande 'nej' (dvs. a-neg) i ett accepterande svar.

Sammanfattningsvis kan sägas att i motsats till h-neg är inte a-neg en obligatorisk negationsmarkör, utan ett ickemanuellt 'nej' som betyder 'jag avvisar (vad du påstår eller implicerar)'. A-neg används primärt i dialog, men förekommer inte i ja/nej-frågor.

Manuell negation och h-neg i sammansatta satser

I sammansatta satser där objektsbisatsen står kvar i objektspositionen är satsernas inbördes ordning: huvudsats, bisats. Negationen i en sammansatt sats kan operera på huvudsatsen eller på bisatsen eller på båda. (37) och (38) är sammansatta satser med negerad huvudsats och affirmativ bisats:

(37)

	a-neg		h-neg
TUM-PEK-h	PERF-NEG	SÄGA TUM-PEK-h	/ SJUK TUM-PEK-h

Nej, han sade inte, att han var sjuk.

(38)

	a-neg		h-neg
FÖRSTÅ	INTE PEK-c	/ MENA	PEK-fh

Nej, jag förstår inte, vad han menar.

I (37) är huvudsatsen manuellt negerad med PERF-NEG och markerad med både h-neg och a-neg. H-neg fortsätter i bisatsen, som dock inte blir negerad av h-neg, vilket den ju skulle bli om den användes självständigt (som en mening bestående av bara en enkel sats):

(39)

	h-neg
SJUK	TUM-PEK-h

Han är inte sjuk.

Trots att det bara är huvudsatsen som är negerad i (37), är h-negs formella räckvidd hela den sammansatta satsen. Att en markör från huvudsatsen utsträcks

till bisatsen är inte unikt för h-neg, men är också typiskt för den ickemanuella markeringen av en ja/nej-fråga:

(40) _____ j/n-f
_____ h-neg
TUM-PEK-h PERF-NEG SÄGA / SJUK TUM-PEK-h

Sade han inte, att han var sjuk?

Ett annat kännetecken hos sammansatta satser med negerad huvud-sats, är att negationen i huvudsatsen uttrycks manuellt: PERF-NEG i (37), INTE i (38). På det sättet likar negerade satser med objektsbisaster satser med hjälpverb, i och med att båda konstruktionstyperna har obligatorisk manuell negation.

I följande sammansatta sats är polariteten omvänd: huvudsatsen är affirmativ, och bisatsen negerad:

(41) _____ j/n-f
_____ h-neg
PEK-f MISSTÄNKTA / K-A-L-L-E INTE SJUK

Misstänkte du, att Kalle inte var sjuk?

Negationen i bisatsen är uttryckt med INTE och h-neg. H-negs formella räckvidd är begränsad till bisatsen, eftersom huvudsatsen inte heller innehållsligt sett är inom negationenens räckvidd.

Eftersom h-neg inte sprids från bisatsen till huvudsatsen, kan negationen i en bisats uttryckas utan manuellt negationstecken:

(42) _____ nick _____ h-neg
PEK-c MEDDELA / PEK-c KOMMA-HIT LÖRDAG PEK-c

Jag vill bara meddela, att jag inte kommer på lördag.

En informant anser dock att (42) är oacceptabel, eftersom bisatsen inte innehåller en manuellt uttryckt negation.

Satsen nedan visar hur negationen uttrycks när både huvudsatsen och bisatsen är negerade:

(43) _____ j/n-f
_____ h-neg
INGER PERF-NEG SÄGA / PEK-c KOMMA-HIT FUT-NEG LÖRDAG

Sade inte Inger, att jag inte kommer på lördag?

Huvudsatsen är negerad med PERF-NEG och h-neg, bisatsen med FUT-NEG och h-neg. Utan den manuella negationen skulle bisatsen vara affirmativ och betydelsen i (43) skulle vara 'sade inte Inger att jag kommer på lördag?'.

Som visats ovan, om en huvudsats är negerad är (en affirmativ) bisats inom h-negs formella räckvidd. Av detta följer att om en bisats ska vara negerad fordras en manuell negation i bisatsen. Detta gäller satser med objektsbisatser, men i sammansatta satser med adverbiala bisatser är bilden annorlunda. I det följande diskuteras några meningar med konditionella bisatser.

Den inbördes ordningen mellan huvudsats och bisats är omvänd: bisatsen föregår huvudsatsen. H-neg som markerar en huvudsats utsträcks inte till den föregående adverbiala bisatsen:

(44)

	kond		h-neg
KALLE KOMMA-HIT	/	PEK-c KOMMA-HIT	FUT-NEG

Om Kalle kommer, kommer inte jag.

Om bisatsen är negerad, är h-negs formella räckvidd ändå begränsad till bara den negerade satsen:

(31)

	kond	
	na-neg	
	h-neg	
ALLA MÅNGA-KOMMA-HIT	/	PEK-c STÄLLA-IN MÖTE

Om inte alla kommer, ställer jag in mötet.

Detta visar alltså att i meningar med konditionella bisatser förekommer h-neg bara i den sats som är negerad, oavsett om det är en huvudsats eller en bisats. Om båda satserna är negerade, kan därför negationen uttryckas med enbart h-neg:

(45)

	kond		h-neg
	h-neg		h-neg
PEK-c GODKÄNNA	/	PEK-c FORTSÄTTA	PEK-c

Om jag inte är godkänd, fortsätter jag inte.

Som avbrottet i linjen under h-neg i (45) anger, finns en paus i huvudrörelsen vid satsgränsen. Detta kontrasterar med användningen av huvudrörelserna i

satser med objektsbisats, som inte har lika tydligt markerade avbrott vid satsgränsen.

Sammanfattning

Svenska teckenspråket uttrycker satsnegation genom manuellt producerade tecken och ickemanuellt genom huvudrörelser och ansiktsuttryck. Den manuella, negativa partikeln INTE står efter verbala predikat, och före nonverbala predikat. INTE är obligatoriskt i satser med hjälpverb (och står då efter hjälpverbet) och i satser med verb som tar satskomplement. Negationstecknen FUT-NEG och PERF-NEG står i hjälpverbsposition, men FUT-NEG har dessutom en omarkerad satsfinal position.

Huvudskakningen, h-neg, förekommer i alla negerade satser och kan vara det enda negerande uttrycket i en sats. Dess formella räckvidd varierar från hela satsen till bara verbet och den manuella negationen, men topikaliserade konstituenten är utanför dess räckvidd. I sammansatta satser bestäms huvudskakningens formella räckvidd av de ingående saternas typ och funktion.

Ansiktsuttryck som innefattar aktionsenheten rynkad näsa (*Nose Wrinkler*), a-neg, är en ickemanuell negation som primärt används i dialog i betydelsen 'jag avvisar (vad du påstår eller implicerar)'.
,

Transkriptionskonventioner

MEDLEM ord skrivna med stora bokstäver representerar manuella tecken
PERF-NEG

F-R-E-D bokstaverad form

Små bokstäver efter teckennamnen anger riktningar i förhållande till den tecknande:

-c inåt mot den tecknande, nära eller i kontakt med den tecknandes kropp

-fv, -fh snett framåt vänster eller höger

/ manuellt och/eller ickemanuellt markerad syntaktisk gräns

Ett sträck ovanför teckennamnet anger ickemanuella signalers varaktighet:

    t topikmarkör

    f ja/nej-fråga

  kond konditional sats

  h-neg negation uttrycket med huvudvridning i sidled

  a-neg negation uttryckt med ansiktsuttryck som inkluderar rynkad näsa

  na-neg negation uttryckt i ansiktets nedre del

Referenser

- Ahlgren, I., Bergman, B. & Brennan, M., eds. (1994): Perspectives on Sign Language Structure. Papers from the Fifth International Symposium on Sign Language Research. Durham: The University of Durham, The International Sign Linguistics Association.
- Bache, C., Basboll, H. & Lindberg, C-E, eds. (1994): Tense, Aspect och Action. Empirical och Theoretical Contributions to Language Typology. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Baker, C & Cokely, D (1980): American Sign Language: a Teacher's resource text on grammar och culture. Silver Spring, Md.: T.J. Publishers, Inc. (Avsnittet Pidgin Sign English in the Deaf Community s. 63-78)
- Bergman, B. (1984): Nonmanuell components of signed language: Some sentence types in Swedish Sign Language. In Loncke, F., Boyes-Braem, P. och Lebrun, Y. (eds.), pp.49-59.
- Bergman, B. (1995): Manual and nonmanual negation in Swedish Sign Language. In Bos, H. & Schermer, T. (eds.), pp. 85-103.
- Bergman, B. & Dahl, Ö. (1994): Ideophones in Sign Language? The place of reduplication in the tense-aspect system of Swedish Sign Language. In Bache, C. et al. (eds.), pp.397-422.
- Bergman, B. & L. Wallin (1985): Sentence Structure in Swedish Sign Language. In Stokoe, W. & V. Volterra (eds.): pp. 217-225.
- Bos, H. & Schermer, T. eds. (1995): Sign Language Research 1994. Hamburg: Signum.
- Brito, L.F. (1990): Epistemic, Alethic och Deontic Modalities in Brazilian Sign Language. In Fischer, S.D. & Siple, P. (eds.), pp. 229-260.
- Coerts, J. (1992): Nonmanuell Grammatical Markers, An Analysis of interrogatives, negations och topicalisations in Sign Language of the Netherlocks. Ph.D. Dissertation, Institute for General Linguistics, Amsterdam.
- Dahl, Ö. (1985): Tense och Aspect Systems. Oxford: Basil Blackwell.
- Dahl, Ö. (1993): Negation. In Jacobs, J. et al (eds.), pp. 914-923.
- Ekman, P. & Friesen, W.V. (1975): Unmasking the Face. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Ekman, P. & Friesen, W.V. (1978a): Facial Action Coding System. Manuell. Palo Alto, California: Consulting Psychologists Press, Inc.
- Ekman, P. & Friesen, W.V. (1978b): Facial Action Coding System. Investigator's guide. Palo Alto, California: Consulting Psychologists Press, Inc.
- Fischer, S.D. & Siple, P., eds. (1990): Theoretical Issues in Sign Language Research, Vol. 1: Linguistics. Chicago: The University of Chicago Press.

- Jacobs, J., von Stechow, A., Sternefeld, W. & Vennemann, T. eds., (1993): *Syntax. An International Hochbook of Contemporary Research*, Vol. 1. Berlin: Walter de Gruyter.
- Kyle, J. och Woll, B., eds. (1983): *Language in Sign. An International Perspective on Sign Language*, London: Croom Helm.
- Lawson, L.K. (1983): *Multi-channel Signs in British Sign Language*. In Kyle, J. och Woll, B. (eds.) pp.97-105.
- Liddell, S.K. (1980): *American Sign Language Syntax*. The Hague: Mouton.
- Loncke, F., Boyes-Braem, P. och Lebrun, Y., eds. (1984): *Recent Research on European Sign Languages*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.
- Lyons, J. (1977): *Semantics*, Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Payne, J.R. (1985): *Negation*. In Shopen, T., ed., pp. 197-242.
- Pilleux, M. (1991): *Negation in Chilean Sign Language*. *Signpost*, winter 1991, pp. 25-28.
- Shopen, T. (1985): *Language Typlogy och Syntactic Description*, Vol. 1: *Clause structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stokoe, W. & Volterra, V., eds. (1985): *SLR '83. Proceedings of the III. International Symposium on Sign Language Research*. Silver Spring, MD: Linstok Press.
- Veinberg, S.C. & Wilbur, R.B. (1990): *A Linguistic Analysis of the Negative Headshake in American Sign Language*. *Sign Language Studies* 68:217-244.
- Veinberg, S.C. (1993): *Nonmanuell Negation & Assertion in Argentine Sign Language*. *Sign Language Studies* 79:95-112.
- Webb, R. & Supalla, T. (1994): *Negation in International Sign*. In Ahlgren, I., Bergman, B. & Brennan, M. (eds.), pp.173-185.

I serien
FORSKNING OM TECKENSPRÅK (FOT)
 har hittills följande nummer utkommit:

*I	1976	Ahlgren, I:	Rapport om planering och förarbete i projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade."	32 s.
*II	1978	Bergman, B: Ulfsparre, S: Ahlgren, I:	The first national symposium on signlanguage research and teaching. Teaching sign language to hearing parents of deaf children. Early linguistic cognitive development in the deaf and severely hard of hearing.	15 s.
*III	1979	Bergman, B:	Dövas teckenspråk - en inledning.	43 s.
*IV	1978	Bergman, B:	Current developments in sign language research in Sweden.	7 s.
*V	1979	Ahlgren, I:	Om språkutveckling hos hörande och döva.	12 s.
VI	1980	Ahlgren, I	Projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade": Arbetssätt och erfarenheter. Döva barn och vuxna döva.	28 s.
VII	1980	Ahlgren, I:	Döva barns teckenspråk	26 s.
VIII	1982	Wallin, L:	Sammansatta tecken i svenska teckenspråket	27 s.
IX	1982	Ozolins, B:	Lördagsskolan 1977-1978	20 s.
X	1982	Bergman, B:	Teckenspråkstranskription.	43 s.
*XI	1982	Bergman, B:	Sign Typology. Verbs and Adjectives: Some Morphology Processes in Swedish Sign Language. On Localisation in the Swedish Sign Language. Några satstyper i det svenska teckenspråket.	21 s. 13 s. 13 s. 17 s.
XI:2	1982	Bergman, B:	Några satstyper i det svenska teckenspråket.	17 s.
XII	1982	Svartholm, K:	Döva och samhällets skrivna språk. En forskningsöversikt och en tillbakablick.	70 s.
XIII	1984	Ahlgren, I:	Döva barn och skriven svenska	43 s.
*XIV	1984	Bergman, B:	En jämförelse mellan dynamiska och statiska satser i svenska och teckenspråk.	14 s.
		Bergman, B & Wallin, L:	Satsstruktur i det svenska teckenspråket.	11 s.
		Bergman, B:	Verb och adjektiv: Några morfologiska processer i svenska teckenspråket.	12 s.
		Ahlgren, I:	Persondeixis i svenska och i teckenspråk.	11 s.

XV	1987	Thurén L:	Döva i Sverige – en delkultur?	22 s.
XVI	1989	Hedberg, T:	Persontecken. Deras härkomst, bildningssätt och användning.	63 s.
XVII	1992	Bergman, B:	Teckenspråket – Ett svenskt minoritetsspråk	13 s.
XVIII	1994	Mesch, J:	Dövblindas teckenspråk. En pilotstudie.	26 s.
XIX	1995	Bergman, B:	Manuell och ickemanuell negation i svenska teckenspråket	19 s.
XX	1996	Ahlgren, I:	Om dövblindfödda barns möjlighet till språkutveckling.	18 s.
XXI	1998	Ahlström, M & Svartholm, K:	Barndomshörselskadades erfarenheter och upplevelser av tvåspråkighet. En pilotstudie	42 s.

VIDEOGRAM

I	1981	Bergman, B & Wikström L-Å:	Svenska handalfabetet och bokstaverade tecken (Svartvitt, utan ljud) Kopieringskostnad 150:- plus kassettkostnad Tryckt supplement till Videogram I med innehållsbeskrivning.	49 m. 15 s.
II	1985	Wallin, L:	Icke-manuell anaforisk referens i svenska teckenspråket. (Färg, med tolkning till svenskt <u>eller</u> engelskt tal) Kopieringskostnad 150:- plus kassettkostnad Tryckt supplement till Videogram II med innehållsbeskrivning. Printed supplement for the video 'Non-manual anaphoric reference in Swedish Sign Language'.	126 m. 11 s. 12 pp.

Nya häften i FOT-serien aviseras i de nordiska dövtidningarna.

Beställningar sänds till:

Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik, 106 91 Stockholm.

(Tel. 08 - 16 23 47; texttelefon 08 - 15 81 13, e-post: exp@ling.su.se)

Faktureringsavgift, porto samt ev. moms tillkommer.

Häften får kopieras under förutsättning att också omslagssidan kopieras.

* Numret är slut.

ÖVRIGT

- Ahlgren, I & Bergman, B (eds): Papers from the first international symposium on sign language research. Leksand: SDR, 1980. 299 pp.
- Ahlgren, I & Björneheim, B:
Ahlgren, I: Tvåspråkighet och dövlarutbildning. 17 s.
Lingvistik och språkundervisning. Särtryck ur Nordisk tidskrift för dövundervisningen, nr 1, 1981.
- Bergman, B: Studies in Swedish Sign Language 30 s.
(Sammanfattning av FOT nr III, X och XI) 1982.
- Brennan, M: Word Formation in British Sign Language. 205 pp.
Stockholm University
- Wallin, L: Polysyntetiska tecken i svenska teckenspråket. 161 s.
Stockholms universitet, Institutionen för Lingvistik, 1994
- Wallin, L: Polysynthetic Signs in Swedish Sign Language, 22 pp
English summary of Polysyntetiska tecken i svenska teckenspråket. Stockholms universitet, Institutionen för Lingvistik, 1994.
- Wallin, L: Polysynthetic Signs in Swedish Sign Language, 165 pp
English edition of the full dissertation. Institute of Linguistics, Stockholm University, 1996
- Mesch, J: Teckenspråk i taktill form - turtagning och frågor i 235 s.
dövblindas samtal på teckenspråk. Stockholms universitet, Institutionen för Lingvistik, 1998